

براهوئی ادب ٹی تواری مٹی

شیر احمد شاہوانی

چیئر مین شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان

ڈاکٹر لیاقت سنی

ریسرچ سپروائزر ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان

Abstract

This article introduces research work in Brahui linguistics, especially in phonetics and phonology. While speaking in to Brahui languages it has been noted that there are several areas and verity in Brahui language that speakers change the sound or vice or they used code switching in their language. This paper focused too highlights those causes which are caused to making code switching. It based on personal experience and dialectal study of Brahui language. It shares the findings that people change those sounds, voices or words which have been borrowed from other languages, like, Arabic, Persian, Urdu and etc. this paper discusses that it is good singe that in huge number sound changing have found in Brahui other then neighboring languages in Balochistan. It ends with this formula that Brahui language has a strong syntax and semantics variation that doesn't accept new and other language words in a jiffy. Any word found code switched or sound changed it reflects it is not Brahui originate sound or word. it has been found that the ratio of code switching and sound changing is high in non-literate persons then the literates which can be illustrated in verbal language and in written language.

Keywords: Code switching, Sound changing, Brahui linguistics, phonology, borrowing words, verbal language

چانداری

براہوئی ادب چندی دور باری تے تدیفسہ پندخلنگ ے۔ ہرا کہ اودے بلوچستان ٹی متکن
انگازبان تاچراٹ سلفک۔ براہوئی ادب ٹی ہموزبان تالوز آتا اوارى نئے ہمودور باری تایات ے
کریفک ہرا کہ تینا وخت اودور باری ے پاش کیک۔ براہوئی ادب ٹی خلقی ادب نا حیثیت نیامی کوتمبہ
نائے ہرا کہ ادب ناماڑی ے جک سلفک۔ ہندا سوب ے کہ براہوئی ادب نا خلقی ادب ٹی ہرا کہ
زبان تامنظوم اومنثور ادب ٹی خوکى اواواری ناسوب ہمولوز آتا اوارى اے ہرا کہ خلقی شاعری ٹی نئے دو
بریک۔ اینو خلقی منظوم ادب ٹی دالوز آک ہمودور شم ٹی دو بریرہ۔ ہرا کہ ہمولوزبان نالوز منگ آن پد
داڑے اسہ توار سیٹی بدل کنگ آن پد پوسکنودر وشم سیٹی اینواسکان ن تون ساڑی او۔ ولے جاگہ کس توار
تا بدل منگ ان پد ہم معنہ ہومریک۔ ہرا کہ ایلوزبان ٹی ہمولوز نامریک۔ دانا سوب دامنگ کیک کہ
خلقى ادب نامنظوم ادب ٹی نئے دو بروکا لوز نا ہمولوزی حیثیت ناپاداری مریک۔ ہرا کہ ہمولوزبان نا
ڈس ے ایتک۔ ولے ہمولوز ٹی ہرا کہ توار مٹی مسونے اونا ہم پاداری مریک کہ دازبان نادالوز ٹی دا
توار نابدی مسونے ہرا کہ ہمولوزبان نادورا وخت تون اوار زبان نا تعلق داری ے پاش کیک۔
براہوئی خلقی ادب اسہ سوگوراج سینا ڈس ایتک۔ ہرائی زندنا ہر پہلو بھاز گچین وڑاٹ درشان
کنگانے۔ براہوئی خلقی ادب نامنظوم ادب ومنتور ادب ناصوتی درو شم ے داوڑاٹ ہلنگانے۔

خلقى شرتے ٹی توار مٹی ناسوب آک

براہوئی خلقى شرتے ٹی چندی لوز تے ٹی نئے ایلوزبان تا توارک دو بریرہ۔ ہراتے نا خلقى مخلوق تینا
پہوالی زندی ہیئت وگپ ان بیدس شرتے ٹی استعمال کرینو۔ ہراتا گڑاس نمونہ داوڑاٹ او۔

۱۔ ”ح“ نا توار ”ا“ ٹی بدل مریسہ دن پاننگ۔

پچاک اریر کبجواب نا

خوکے کسر سوراب نا

ہر میری ے محراب نا

چادانے بیٹ کرین حیران پنء کہ
 دا گاڈی سلو کے ایلم نا جنء کہ (مینگل، منگلی، پ، ۱۵، ۳۷)
 لوز (لفظ) ٹی تواریا تواریا نا سوباک۔

نوشتہ ٹی عربی تواریا ”ح“ نا مخرج وسط حلق ان مریک۔ اوساہ النگ نا وخت آتینا سینہ ٹی ساہ
 ے مدان مدان آیلہ کریمہ ساہ ے گڑاس زورنگ ان پدا تواریا صحیح مخرج یا ادائیگی مریک۔ ولے
 ہڑدی نا ہیبت وگپ ٹی زوزو ہیبت کنگ ان دالوز ٹی تواریا صحیح ادائیگی مفک۔ ہراڑان دا ”ح“ تواریا ”ا“
 پاننگ۔ اگر نوشتہ ٹی نن دا تواریا ”ا“ الف نوشتہ کین تو نے ہموگڑا ہراڑکن دا تواریا نوشتہ کنگانے
 ہمووروشم نادماع ٹی بفک۔ ہندا سوب ے کنن نوشتہ ٹی ”ح“ ے ”ح“ نوشتہ کینہ او پاننگ ٹی دا تواریا
 ے (تواریا ”ا“ پانہ۔

2۔ ”ٹ“ نا تواریا ”س“ ٹی بدل مریمہ دن پاننگ۔

فخر ء وجود تہ اس شمشاد خولجہ نا
 زبان تہ ہنین اس مثل شہد نا

دیرس کنیوہ دیرتان ای تھاس نا
 ہندن پین ء مثالٹ کھاس نا
 دوک نا مثال ٹ پمب نا
 سیخا پدینا امب نا

ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۲۰۲، ۱۶۵، ۱۳۳، ۵۶)

لوز (لفظ) ٹی تواریا تواریا نا سوباک۔

عربی تواریا ”ٹ“ نا مخرج نک جوڑی مریک۔ ہراڑکن اسہ وارساہ ے زیات النگ ان پدنک اودوی نا
 نیام ٹی اسہ خلاس جوڑ کروئی تمک ہرانا باہ ے دندان تیٹ بند کروئی تمک۔ اوساہ ے زورٹ پیشن
 کشگ ان دا تواریا صحیح ادائیگی مریک۔ ولے گڑاس دانامشق ے جوانی ٹی کنگ کپسہ ہندا سوب ے

کہ ”ث“ پانگ ناوختا ”س“ نا تواریش تمک۔ اودا تواریش بدل مریک۔

3۔ ”ذ“ نا تواریش ”ز“ ٹی بدل مریسہ دن پانگ۔

است کہ کبابِ علیڈی آ لاڈی

ئیے عذابِ علیڈی آ لاڈی

دا ذان آ پیرِ علیسی

اے ان آپرِ موسیٰ (صدق، کاپچر، پ، ۲۰۶، ۹۱)

عربی نا تواریش ”ذ“ کن زی نادندان نانتہ آ نا پارہ غان سوتیان ٹکر کنیسہ پیش تموکا تواریش پارہ۔
ولے دا ادائیگی زرس سخت ہے اتکہ ”ذ“ پانگ کن اسہ وار دوی ہے شیف کریسہ اودے خلا انبار جوڑ
کنگ ان پدساہ ہے تیٹی چکوہی تمک۔ اوباہ ہے زرس ملوہی تمک۔ ولے ذال ہراوخت کہ پانگ ٹی
رواں پاروہی مرے تو اودے ”ز“ خوانیسہ گدریفرہ۔

4۔ ”ص“ نا تواریش ”س“ ٹی بدل مریسہ دن پانگ۔

قاصد کلواتے کہ دتنے

سارپوہ زیدو وطنے

(ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۲۵۵، ۲۴۷، ۱۳۰، ۱۱۷، ۷۶)

برکنا کیلو جان کیل آک نا گہیرہ

رخصت ناواری آخوینک آک وہیرہ (مینگل، شوٹنگ، پ، ۵۵، ۲۳)

عربی نا تواریش ”ص“ ہے جوڑ کنگ کن دوی اونک نا نیام ٹی اسہ خلاس جوڑ کریسہ ساہ ہے سینہ
غان کشیسہ زی نادندان تا سوتے ٹی ٹکر تریسہ جوڑ مریک۔ دا تواریش پانگ۔ ولے دا تواریش
کشگ ناوخت آ ”س“ نا مخرج ان آسانی ٹی ادائیگی نا سوب ان ”ص“ نا تواریش ”س“ ٹی بدل مریک۔
ہندا سوب ہے کہ پانگ ٹی ننا ”س“ پانہ ولے نوشت ٹی نن ”ص“ لکھنا۔

5۔ ”ض“ نا تواریش ”ز“ ٹی بدل مریسہ دن پانگ۔

خلق سے بیٹنے خضدو ٹی مالی ء

خواجہ ء سوال کیوہ چکس کے کہ بالی ء
ایلم کنا محمد فضل
خواناٹ براہوئی ٹی غزل

(ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۲۶۸، ۲۰۳، ۱۳۳، ۱۲۳، ۹۵، ۶۷)

عربی توار ”ض“ ءے جوڑ کنگ کن باہ ٹی دوی ءے زرس چوٹ کر یسہ نک اودوی نانیام ٹی
خلاس جوڑ کرو تمک اودندان تازی ناپارہ غان سوتے ٹی ساہ ءے ٹکر تیسہ باہ ءے ملنگ کن بھلن کروئی
تمک ہندن ”ز“ ءے جوڑ کنگ کن دوی ءے نک ان زرس شیف تر وہی تمک اوتوارزی نادندان تے ٹی
ٹکر کنیسہ باہ غان زرس تیزی ٹی پیش تمک۔ ہندا سوب ءے کہ ”ض“ ءے کشنگ کن زرس مشق کروئی
تمک۔ او ”ز“ ءے کشنگ ٹی آسانی مریک۔

6۔ ”ط“ ناتوار ”ت“ ٹی بدل مریسہ دن پاننگ۔

بگ ء نامون ٹی خرنو لوک ءے

لیلی نالخ ءے ٹی زرنا طوق ءے (مینگل، شیشلو، پ، ۱۹۲،)

عربی توار ”ط“ نامخرج کن دوی ءے زی نادندان تاہہ ناپارہ غان خلیسہ دوی اونک نانیام ٹی
خلاس جوڑ کر یسہ سینہ غان ساہ ءے کشنگ ان ”ط“ ناتوار جوڑ مریک۔ ولے ”ت“ کن دوی ءے زی نا
ندان تاہہ ناپارہ غان خلیسہ ساہ ءے پیش کشیسہ زور تر وئی تمک۔ او ”ت“ ناتوار جوڑ مریک۔ ہندا
سوب ءے کہ ”ط“ کن زرس مشق کروئی تمک اودوی ءے جوڑ کروئی تمک۔ ولے ”ت“ کن بیرہ ساہ
ءے تیزی اٹ دوی ءے زی نادندان تاہہ ناسوتے ٹی ٹکر تر یسہ کشوئی تمک۔ ہندا سوب ءے کہ ”ط“ نا
توار ”ت“ ٹی بدل مریک۔

7۔ ”ط“ ناتوار ”ز“ ٹی بدل مریسہ دن پاننگ۔

برکنا او دردی ظلم نا ظالم ءے

خلق آنے بفرہ تمو خبر آلم ءے

ایلی شت نس گڈیوہ خت آن

کنے ظالم کشانے وطن آن (ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۸۳، ۹۷، ۷۰)
 عربی توار ”ظ“ ے جوڑ کنگ کن باہ ٹی دوی ے زرس چوٹ کر یسہ تک اودوی نانیام ٹی خلائس
 جوڑ کرو تمک اودندان تازی ناپارہ غان سوتے ٹی ساہ ے ٹکر تیسہ باہ ے ملنگ کن بھلن کرو ٹی تمک
 ہندن ”ز“ ے جوڑ کنگ کن دوی ے تک ان زرس شیف تر وہی تمک اوتوارزی ناندندان تے ٹی ٹکر
 کنیسہ باہ غان زرس تیزی ٹی پیش تمک۔ ہندا سوب ے کہ ”ظ“ ے کشنگ کن زرس مشق کرو ٹی
 تمک۔ او ”ز“ ے کشنگ ٹی آسانی مرک۔

8- ”ع“ نا توار ”ا“ ٹی بدل مریسہ دن پانتلگ۔

پھران کنے بش کر یس تولفیس مازو آ
 لکھوک ء تعویت آک لاڈو نا بازو آ
 لالہ خوانوہ عربی آ بولی ٹی
 گل جان ء پیوہ شوقی تا ٹولی ٹی
 کوٹا ہمو شمال بندرے
 عطر و زباد نا گندارے

لاڈی ننے آن اندرے (ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۶۱، ۲۰۹، ۲۰۳، ۱۷۹، ۱۱۸، ۹۸)
 نوشتہ ٹی عربی توار ”ع“ نا مخرج وسط حلق ان مرک۔ اوساہ النگ نا وخت آتینا سینہ ٹی ساہ
 ے مدان مدان آیلہ کر یسہ ساہ ے گڑ اس زورنگ ان پددا توار نا صحیح مخرج یا ادائیگی مرک۔ ولے
 ہڑدی نا ہیئت و گپ ٹی زوز و ہیئت کنگ ان دالوز ٹی توار نا صحیح ادائیگی مفک۔ ہراڑ ان دا ”ع“ توار ”ا“
 پانتلگ۔ اگر نوشتہ ٹی نن داتوار ے ”ا“ الف نوشتہ کین تونے ہمو گڑا ہراڑ کن داتوار ے نوشتہ کننگانے
 ہمودر و شم نندا ماغ ٹی بفک۔ ہندا سوب ے کہ نن نوشتہ ٹی ”ع“ ے ”ع“ نوشتہ کینہ او پانتلگ ٹی داتوار
 ے (توار مٹی ”ا“ پانہ۔

9- ”ق“ نا توار ”ک“ ٹی بدل مریسہ دن پانتلگ۔

خف توہ لیلی کہ جرگہ ء سیوی نا

قربان نا مریوہ ٹران تیکہ چپوی نا

قیامت نے کھٹو

لعلزہ لال چھٹو

(ذوق، دیردیر کیوہ، پ، ۱۰۵، ۱۰۰، ۹۵، ۸۸، ۶۳، ۶۰)

عربی ناتوار ”ق“ نامخرج دوی نامشردنگا غانے، ہنداسوبے دا توارے مستعلیہ پارہ
ہراڈکن داندان تے اسٹ ایلو ان خوک کنگ کن مشق کروئی تمک اودا توار نادائیگی اولن مریک۔
ہراڈان ”ق“ نادائیگی بھاز جوان مریک۔ ولے براہوئی توار تے ٹی ”ق“ نامشق متنے ہنداسوبے
کن پانگ ناوخت آ ”ک“ پانہ اونوشته ٹی ”ق“ لکھنا۔

زبان تالوز آ تادروشم اٹ براہوئی خلقتی شاعری ٹی توار مٹی نامثالاک۔

براہوئی خلقتی شاعری ہرادے ادب نارداٹ نن السی شاعری پانہ۔ خلقتی شاعری نادروشم ٹی ننے چندی
زبان تالوظ اک دو بریرہ۔ ہراتا گڑ اس بھلا بھلا زبان تالوظ آتے ٹی توار مٹی نامثالاک ننا زبان ٹی اریر
۔ ہراکہ ایلو زبان تا اثر ننا زبان نازی اخدر مسونے۔ اونانن جاچے ہلنگ کینہ۔

1- عربی زبان

اسلام ان مست ہم داڑے آ عرب آ تا قافلہ خاک اینارہ بسورہ۔ ہراتا سوب ان دا علاقہ ٹی
عربی نالوز آتے سرپند مسرہ۔ ولے ہراوخت کہ اسلام داڑے رسینگا توکل ان زیات مخلوق مسلمان مس
اودا کان زیات حضرت عمرؓ ناوخت ٹی تیوی ٹی برصغیر کل ان مست داڑے اسلام بس۔ ہراکہ داجا گہی آ
زبان تے کلے متاثر کرے۔ ہراڈتون اوار براہوئی زبان ہم متاثر مس۔ ہندن اینواسہ کان براہوئی
خلقتی شاعری ٹی ننے عربی نالوز آک کل ان زیات نظر بریرہ۔

عربی السنہ نالوزنا ”ق“ نا ”خ“ ٹی بدل متنگ۔

قورو موری صدخہ

نیکہ ای گوری صدخہ

صندوخ بجا ٹی قلف تو

چٹ سیلو بر زلف تو (مینگل، شیشلو، پ، ۱۵۴، ۷۰)

لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
صدقہ	صدقہ
صندوق	صندوق

عربی السنہ لوزنا ”ف“ نا ”پ“ ٹی بدل منگ۔

ٹی ٹی اس توار خلک اللہ جان پرس کیک

پنخیرس بسونے مستائی مر نس دیک

(مینگل، شیشلو، پ، ۱۳۶)

لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
فقیر	پنخیر

عربی السنہ لوزنا ”س“ نا ”ز“ ٹی بدل منگ۔

اللہ رکھے زیبا غا مورے

باز مزواک ان ٹپ کرے جوڑے (مینگل، شیشلو، پ، ۱۴۴)

لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
مسواک	مزواک

عربی السنہ لوزنا ”ح“ نا ”غ“ ٹی بدل منگ۔

روتا رغت ء کچ نا

کشکا ہلارتے مچ نا (مینگل، شیشلو، پ، ۱۵۳)

لوزنا اصل حالت اور اہوئی ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
رحت	رحت

عربی السنہ لوزنا ”ک“ نا ”خ“ ٹی بدل متنگ۔

آلم ننا ہمپنے تو بے ء ماگیرہ
جتا کپ کنے آن نے ملخمت ساگیرہ
(مینگل، لیلی مور، پ، ۱۳)

لوزنا اصل حالت اور اہوئی ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
ملک الموت	ملخمت

عربی السنہ لوزنا ”الف“ محذوف متنگ۔

آلم ننا ہمپنے چارنگا گون تے کن
کجل نس ارفیٹ لیلی ناخن تے کن
(مینگل، لیلی مور، پ، ۱۴)

عربی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
کاجل	کجل

عربی السنہ لوزاک براہوئی لوزا آتے ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

براہوئی زبان تینا سخت جانی ناسوب ان ایلوزبان تے ٹی اوار متنگ کتو۔ ولے گڑاس ہندنو
لوزتینا شوندری کن دوئی کرے ہراڑان اودنا وخت ناضرورت اک پورومتنگ کریر۔ ولے براہوئی
الس بروکا لوزا آتا توار آتے ہمودروشم اوقتا مخرج آتیاں ادا نیگی کنگ کتو۔ ہندا سوب اس کہ لوز بروکا تینا
شکل نئے بدل کریسہ توار مٹی ناسوب جوڑمس۔ دنکہ، ”ق“ نا ”خ“ ٹی بدل مس۔ ہندن جاگہ نس
”ف“ نا ”پ“ او ”س“ نا ”ز“ اندا وڑ ”ک“ نا ”خ“ ٹی بدل مس۔ اڑمیکو سوب داس کہ
عربی زبان نا توارک براہوئی زبان ٹی ہلوس۔ داوام الوکوتو اراسر۔ ہراتازی آوارواری (پریکٹس) نہ

متنگ ناسوب ان واقعات ادائیگی صحیح وڑاٹ متنگ کتو۔

2- فارسی زبان

بلوچستان ناگڑاس علاقہ ایران ٹی ہم اواراسر۔ ہراڑے فارسی ہیئت کروکارہینگارہ۔ ولے
دہمیکو صدی ٹی عرب اتیان پد فارسی اوترکی نا حکومت مس۔ ہراڑے دفتری زبان فارسی کنگا او
براہوئی ناچندی استاد اک ہم فارسی ٹی خوانیفرہ۔ ہندن ادیب وشعراء اک ہم فارسی ٹی نوشتہ کنگا ئے
دخت نا ضرورت سرپند مسر۔ عربی زبان ان بار فارسی زبان نا ہم چندی لوز آ تا اثرات اک نئے خلقی
شاعری ٹی دو بریرہ۔ ہرائی توارتینا اصلی دروشم ان بیدس براہوئی زبان ٹی دادرشم اٹن تون ساڑی
ئے۔ ہراتا گڑاس مثال داوڑاٹ او۔

فارسی السنہ نالوز ٹی توارنا ”ز“ نا ”ز“ ٹی بدل متنگ۔

انت گناہ کرینے تانزی او ساسی

چٹہ گل فریبی کہ چندیک ہلیرہ پھاسی (مینگل، شیشلو، پ۔۴۳)

تلو پائے مش نئے دیر کشارچتراک تہ

پانزدہ روپئی پاوی کتونو دراک تہ (مینگل، لیلی مور، پ۔۴۶)

لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

فارسی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
تازی	تانزی
پازدہ	پانزدہ

فارسی السنہ نالوزنا ”ب“ نا ”و“ ٹی بدل متنگ۔

دشتو پاملک نئے پٹ و بیابان ے

لیلی پھل چکو سے مش تیٹ گدان ے

کری تے روتیوہ ڈرونا رہی نا

ہتیاک تا یات ء کئے ورنائی وہی نا

خرونا باریم زیادہ سر باری

اکبر بادشاہ ناراک درباری (مینگل، شیشلو، پ-۱۳۱، ۱۳۰، ۴۵)

لوزنا اصل حالت اور اہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

فارسى لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
بیابان	بیوان
یرنا	ورنا
بار	وار

فارسى السنه نالوزنا "ه" نا "غ" ٹی بدل منگ۔

کوئٹہ ڈرا گاڈی تہ گٹ مس

کئی لکھ بندغ کوئٹہ ٹی چٹ مس (مینگل، شیشلو، پ-۸۹)

☆ لوزنا اصل حالت اور اہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

فارسى لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
بندہ	بندغ

فارسى السنه نالوزنا "گ" نا "غ" ٹی بدل منگ۔

ارمان او ارمان زوبہ کنا پڑہ خاک بے حنام ء

ارمان او ارمان زوبہ کنا بلیک بے لغام ء (مینگل، شیشلو، پ-۱۱۰)

لوٹری کس خسا کری مس جغری

اوٹی اسہ شا پروال ٹی ٹغری (مینگل، شیشلو، پ-۱۳۷)

لوزنا اصل حالت اور اہوئی ٹی بدل منگ ناسوباک۔

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
بے لگام	بے لغام
جگری	جغری

فاری السنہ نالوزنا ”ج“ نا ”ج“ ٹی بدل متنگ۔

پنجم نا پنچ آ بندے پر ء نا

کاہوش ٹی چین ء کھرء نا (مینگل، شیشلو، پ۔۱۳۷)

لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
پنچ	پنچ

فاری السنہ نالوزنا ”ک“ نا ”گ“ ٹی بدل متنگ۔

کیت تنگی ء تتا جڑا

اشتاف کرے کچی آڈرا

تیر بند پھاش کہ بشام چڑا (مینگل، شیشلو، پ۔۱۳۷)

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
تنگ	تنگ

فاری السنہ نالوزنا ”ز“ نا ”ز“ ٹی بدل متنگ۔

وہوا بڑہ نا کھنڈے

کنے تینٹ مولا چونے

گرڈی دو تینے چھنڈے (مینگل، شیشلو، پ۔۱۸۱)

برکنا او دردی ڈردے نا چکیوہ

چھٹی نس نیکن ای دتراٹ لکھیوہ

برکنا سیلانی سیل آنبار لڈیہ
 مڑد نگا قدم آتون بند بندے گڈیہ (مینگل، لیلی مور، پ-۳۰، ۲۶)
 لوزنا اصل حالت او براہوئی ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
گردی	گرڈی
دردے	دڑدے
مرد	مڑد

فاری السنہ نالوزنا ”د“، ”نا“، ”ت“ ٹی بدل متنگ۔

ایت کنے کلیتے سیوہ قلف آتے

کاریے دے خدا جوڑ کہ فی زلف آتے (مینگل، لیلی مور، پ-۲۱)

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
کلید	کلیت

فاری السنہ نالوزنا ”ک“، ”نا“، ”خ“ ٹی بدل متنگ۔

پھلی نا گوہنگا دیوال نا چاخ ء ٹی

گد نا پھل اڑینگا درخت نا شاخ ء ٹی (مینگل، لیلی مور، پ-۴۴)

فاری لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
چاک	چاخ

فاری السنہ نالوزناک براہوئی لوزا آتے ٹی بدل متنگ ناسوباک۔

براہوئی زبان تینا سخت جانی ناسوب ان ایلوزبان تے ٹی اوار متنگ کتو۔ ولے گڑاس ہندنو

لوزتینا شوننداری کن دوئی کرے ہراڑان اودنا وخت ناضرورت اک پورومتنگ کریر۔ ولے براہوئی

الس بروکا لوزا آتا تو آتے ہمودروشم اوفقا مخرج آتینان ادا نیگی کنگ کتو۔ ہندا سوب اس کہ لوز بروکا تینا

شکل ۲ بدل کر یسہ تواریشی ناسوب جوڑ مس۔ دنکہ، ”ز“ نا ”ز“ ٹی بدل مس۔ ہندن جاگہ کس ”ب“ نا ”و“ او ”گ“ نا ”غ“ انداؤڑ ”ز“ نا ”ز“ ٹی بدل مس۔ ارٹھیکو سوب داس کہ عربی زبان نا تواریک براہوئی زبان ٹی ہوس۔ داوام الکو تو اراسر۔ ہراتازی آوارواری (پریکٹس) نہ منگ ناسوب ان دافنا دایگی صحیح وڑاٹ منگ کتو۔

ہندی زبان

ہندی زبان ہندوستان نا اسہ قدیم زبان سے ہرا کہ چندی دور تیان پندخلنگ ۲۔ پاکستان جوڑ منگ ان مست برصغیر ٹی ہندی زبان حالات آتا سوب ان کل ان زیات ہیل کنگ نا ضرورت اسکہ۔ ہرا کہ ہمووخت نا ضرورت پانگا کہ۔ اندا سوب ان دا زبان ہمو علا قائی زبان تیا زیات اثر شاعا۔ اندا سوب ۲ کہ عربی زبان ان بار ہندی زبان نا ہم چندی لوز آتا اثرات اک ننے خلقی شاعری ٹی دو بریرہ۔ ہرائی تواریتیا اصلی دروشم ان بیدس براہوئی زبان ٹی دادرشم اٹن تون ساڑی ۲۔ ہراتا گڑ اس مثال دا وڑاٹ او۔

1۔ ہندی السنہ نالوز نا ”ک“ نا ”پ“ ٹی بدل منگ۔

ناگمان لگا چٹہ گل ۲ چاٹس

ننے دیر و خاخر ننے نلا پائس (مینگل، شیشلو، پ۔ ۵۲)

ہندی لوز نادروشم	براہوئی لوز نادروشم
کاٹھ	پاٹ

ہندی السنہ نالوز نا ”ن“ نا ”ز“ ٹی بدل منگ۔

ادا نا پچاتے رنگ کرے کڑی

مونے تہ مہوں کر ساوڑ نا چڈری

گوڑی تہ ہمپوہ چارنگا ہج آتا

گندی نا گند نئے نا زیلا پچا تا (مینگل، شیشلو، پ۔ ۸۶، ۲۰)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
ساون	ساوٹڑ
گونی	گونڑی

ہندی السنہ نالوزنا "الف" نا "ڈ" ٹی بدل متگ

مچہ مال تان بچانے او دریر تا سندھ کے

انجیو نا بس ڈکال بھا گیا تا چند ء کے (مینگل، شیشلو، پ-۲۶)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
اکال	ڈکال

ہندی السنہ نالوزنا "ش" نا "س" ٹی بدل متگ۔

کنپہ پتاسہ نے اللہ نامیٹھ ء

پردیس آکاسہ نے اللہ نامیٹھ ء (مینگل، شیشلو، پ-۶۴)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
پتاشہ	پتاسہ

ہندی السنہ نالوزنا "ز" نا "ڈ" ٹی بدل متگ۔

بولان ناول تے ٹی گاڈو نا گولائی

لک آتا دے کوسوٹ رندٹ نا جولائی (مینگل، شیشلو، پ-۸۶)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
گاڑی	گاڈی

ہندی السنہ نالوزنا "و" نا "ب" ٹی بدل متگ۔

بورو آخوتے آن برانے پراس

پیبی و ڈھاڈر چٹ او مرس (مینگل، شیشلو، پ-۱۴۴)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
سیوی	سیبی

ہندی السنہ نالوزنا ”و“ جھول ”نا“ یائے لین ”ٹی بدل متنگ۔

کوئٹہ قلات ہسرہ ویری

اللہ ناملائیک تس تہ پیری

کوئٹہ ڈرانے مونے ڈیری (مینگل، ہیشلو، پ۔۸۹)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
ڈوری	ڈیری

ہندی السنہ نالوزنا ”ب“ نا ”و“ ٹی بدل متنگ۔

سیا مار ستر نزن نا ول ٹی

کوڈ نہ کرود نا ثل ٹی

کشکا چوٹ ء خام نا

وس اف تہ پین وام نا (مینگل، ہیشلو، پ۔۱۵۰)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
بیل	ول
بام	وام

ہندی السنہ نالوزنا ”ڈ“ نا ”و“ ٹی بدل متنگ۔

احوالے نا ایوہ بالی آچکا تیان

بیماری اف کنے باریسونٹ نا ڈکھ تیان (مینگل، لیلی مور، پ۔۱۶)

ہندی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
دکھ	ڈکھ

ہندی السنہ نالوزنا ”ر“ نا ”ز“ ٹی بدل مننگ۔

الیسہ بریوہ دھول ء تا درکڑے

خنتے کے ناو سنگت جان کنا ٹکرے (میتگل، لیلی مور، پ۔ ۲۱)

براہوئی لوزنا دروشم	ہندی لوزنا دروشم
ٹکرے	ٹکڑے

ہندی السنہ نالوزاک براہوئی لوز آتے ٹی بدل مننگ ناسوباک

براہوئی زبان تینا سخت جانی ناسوب ان ایلوزبان تے ٹی اوار مننگ کتو۔ ولے لگڑاس ہندنو لوز تینا شوننداری کن دوئی کرے ہراڑان اودنا وخت ناضرورت اک پورومنگ کریر۔ ولے براہوئی لس بروکا لوز آتا تو آتے ہمودروشم اوقتا مخرج آتیاں ادا نیگی کنگ کتو۔ ہندا سوب اس کہ لوز بروکا تینا شکلے بدل کر یسہ تو ارٹھی ناسوب جوڑمس۔ دنگہ، ”ک“ نا ”پ“ ٹی بدل مس۔ ہندن جاگہ کس ”ن“ نا ”نڑ“ او ”ش“ نا ”س“ انداوڑ ”ر“ نا ”ڈ“ ٹی بدل مس۔ ارٹمی کوسوب داس کہ عربی زبان نالتوارک براہوئی زبان ٹی ہلوس۔ داوام لوکوتو ار اسر۔ ہراتازی آوارواری (پریکٹس) نہ مننگ نا سوب ان دافنا ادا نیگی صحیح وڑاٹ مننگ کتو۔

انگریزی زبان

بلوچستان ٹی انگریز اک اولیکو وارا افغان جنگ ان پد بسر۔ ہندن نوز دامیکو صدی ٹی انگریز اک خان قلات میر محراب خانے شہید کریر۔ ولے میر محراب خان نا شہید مننگ ان پد علاقائی بندغ اک اوقتی بھاز بدزن مسر، ہراتا اثر داس کہ براہوئی ادب ٹی داخدر لوز انگریزی ان اوار متوس اخدر کہ ایلوزبان تا اسر۔ ولے ہراوختا کہ اردو تینا پرہ غاتے تالان کرے تو اوڑتون اوار گڑاس انگریزی لوز براہوئی ادب ٹی اوار مسر۔ عربی زبان ان بار انگریزی زبان ناہم چندی لوز آتا اثرات اک نئے خلقی شاعری ٹی دو بریرہ۔ ہرائی تو ارتینا اصلی دروشم ان بیدس براہوئی زبان ٹی دا دروشم ان نون ساڑیے۔ ہراتا گڑاس مثال داوڑاٹ او۔

انگریزی السنہ نالوزنا ”الف ممدودہ“ نا ”یائے لین“ ٹی بدل متگ۔

بس کبو شوان ے شیوان نا ٹیم ء

نسخل نہ غومبک ہیڑک تہ نیم ء (مینگل، شیشلو، پ۔۹۲)

انگریزی لوزنادروشم	براہوئی لوزنادروشم
ٹائٹم	ٹیم

انگریزی السنہ نالوزنا ”ز“ نا ”ل“ ٹی بدل متگ۔

موٹل ء دا میم نا

خوشنگا گند تا سیم نا (مینگل، شیشلو، پ۔۱۶۰)

انگریزی لوزنادروشم	براہوئی لوزنادروشم
موٹر	موٹل

انگریزی السنہ نالوزنا ”ز“ نا ”ٹ“ ٹی بدل متگ۔

پٹ فیڈرپٹ کس ہس داسہ ہنا شہرس مس

لیلی نا جتائی کنگہ دہن قہرس مس (مینگل، شیشلو، پ۔۱۸۹)

انگریزی لوزنادروشم	براہوئی لوزنادروشم
پٹ فیڈر	پٹ فیڈر

انگریزی السنہ نالوزنا ”و“ نا ”پ“ ٹی بدل متگ۔

اسٹوپے لگین حیران پیپ ء کن

پمہ نن خواہن لین لیلی نالیپ ء۔کن (مینگل، لیلی مور، پ۔۱۹)

انگریزی لوزنادروشم	براہوئی لوزنادروشم
اسٹوو	اسٹوپ

انگریزی السنہ نالوزنا ”ہ“ نا ”یائے لین“ ٹی بدل متنگ۔

ایلم نرہنانے مش تے اٹ فیر کیک

ایڑھ تہ دا خیراتی ایلم کن رہبرکیک (مینگل، لیلی مور، پ-۲۲)

انگریزی لوزنا دروشم	براہوئی لوزنا دروشم
فائر	فیر

انگریزی السنہ نالوزاک براہوئی لوز آتے ٹی بدل متنگ ناسوباک

براہوئی زبان تینا سخت جانی ناسوب ان ایلو زبان تے ٹی اوارمتنگ کتو۔ ولے گڑاس ہندنو

لوز تینا شوننداری کن دوئی کرے ہراڑان اودنا وخت ناضرورت اک پورومتنگ کریر۔ ولے براہوئی

لس بروکا لوز آتا تو آتے ہمودروشم اوفقا مخرج آتین ادا نیگی کنگ کتو۔ ہندا سوب اس کہ لوز بروکا تینا

شکلے بدل کر یسہ تو ارٹھی ناسوب جوڑمس۔ دنکہ، ”ک“ نا ”پ“ ٹی بدل مس۔ ہندن جاگہ کس

”ر“ نا ”ب“ او ”ب“ نا ”پ“ اندا وڑ ”ہ“ نا ”یائے لین“ ٹی بدل مس۔ ارٹھی کوسوب داس

کہ عربی زبان نا تو ارک براہوئی زبان ٹی ہوس۔ داوام الکو تو ار اسر۔ ہراتازی آوارواری (پریکٹس)

نہ متنگ ناسوب ان دافقا ادا نیگی صحیح وڑاٹ متنگ کتو۔

دراوڑی زبان

دراوڑی زبان نابابت ٹی چندری نظریہ خاک دانشورا آتین تون اواراو۔ ہراتا بابت ٹی پاننگ

کہ دراوڑی ہمو زبانے ہرانا تعلق داری براہوئی تون ارے۔ گڑاس ادیب آتا پاننگ نے کہ

براہوئی زبان دراوڑی خاہوت ان تعلق داری تنگ۔ ہرانا سوب ان ایلو زبان تینا بار براہوئی نا

چندی لوزاک دراوڑی زبان نالوز آتو ن اوارمریرہ۔ ہراتا گڑاس براہوئی خلقی شاعری ٹی دو

بریرہ۔ ہرائی تو ارتینا اصلی دروشم ان بیدس براہوئی زبان ٹی دادوشم اٹ نن تون ساڑی نے۔ ہراتا

گڑاس مثال دا وڑاٹ او۔

1۔ دراوڑی السنہ نالوزنا ”و“ نا ”ب“ ٹی بدل متنگ۔

ڈس ے تہ بنگونٹ بُن آتاہب ۽ ٹی

کاچی نا سیبو ۽ تسونے لب ۽ ٹی (مینگل، شیشلو، پ-۱۶۸)

براہوئی لوزنادروشم	دراوڑی لوزنادروشم
بن	ون

دراوڑی السنہ نالوزنا ”ھ“ نامحروف متنگ۔

تس تا تڈا کونٹ شفی ۽

خواہا ایلم تے برداری ۽ (مینگل، شیشلو، پ-۱۵۸)

وف تون اواز ”ڈ“ نا ”ڈ“ ٹی بدل متنگ۔

جی اللہ ۽ نود شلا

کین کریکہ کاریگر آ

لشی کو ڈالے گہر آتخا (مینگل، شیشلو، پ-۱۷۳)

براہوئی لوزنادروشم	دراوڑی لوزنادروشم
کو ڈال	کدال

دراوڑی السنہ نالوزاک براہوئی لوز آتے ٹی بدل متنگ ناسوباک

براہوئی زبان تینا سخت جانی ناسوب ان ایلو زبان تے ٹی اوار متنگ کتو۔ ولے گڑاس ہندنو

لوز تینا شوننداری کن دوئی کرے ہراڑان اودنا وخت ناضرورت اک پورومتنگ کریر۔ ولے براہوئی

لس بروکالوز آتا تو آرتے ہمودروشم اوقا مخرج آتیاں ادا نیگی کنگ کتو۔ ہندا سوب اس کہ لوز بروکاتینا

شکل ۽ بدل کریسہ تو ارٹھی ناسوب جوڑمس۔ دنکہ، ”ک“ نا ”خ“ ٹی بدل مس۔ ہندن جاگہ کس

”و“ نا ”ب“ او ”ڈ“ نا ”ڈ“ اندا وڑ ”و“ نا ”یائے لین“ ٹی بدل مس۔ ارٹھی کوسوب داکس کہ

عربی زبان نا تو ارک براہوئی زبان ٹی ہلوس۔ داوام الکو تو اراسر۔ ہراتازی آوارواری (پرپیکٹس) نہ

متنگ ناسوب ان دافنا ادا نیگی صحیح وڑاٹ مرو۔

کھٹیا

براہوئی زبان ہموکتنا زبان تاچراٹ سلو کے ہر اتا بابت ٹی داپاننگ کہ بلوچستان ناکل ان متکن آ زبان ے۔ ہندن براہوئی خلقی شاعری براہوئی ادب نا ہمو تمبہ پاننگ ہراڑا براہوئی ادب نا ماڑی سلو کے۔ اینو براہوئی خلقی ادب مرے یا منٹو رادب اوٹی چندی ہمولوز اک دو بریرہ، ہرا کہ ہمولوز بان نا اصل لوز پانگیرہ۔ ولے داڑے ہمولوز آتے ہروڑاٹ نشان تننگا نے داتا بابت ٹی پٹ وپول کننگ ان داپاداری مسونے کہ براہوئی ادب چندی دور باری تیان پند خلیسہ بنگ ے۔ بلوچستان ہموڈے ے ہراڑے ہر زبان نا مخلوق بسونے او تینا وختے تیر کننگ ان پدمستی سر بلکونے۔ ہمودور نا ہرا کہ زبان اک داڑے وخت تیر کرینو۔ اوفا اثرات اک اینو اسکان ننا زبان نا لوز آتیا نظر بریرہ۔ ولے ہمولوز نا ہرا کہ معنہ ہمولوز بان ٹی مسونے ہمون داڑے ہم ارے ولے لگڑا اس بدل ہم اریر۔ داکان بیدس ہمولوز بان نا لوز داڑے اینو اسہ جتاؤ دروشم سیٹی نظر بریک۔ ہمولوز ٹی ہرا کہ توار اک بدل مسونو اونفے توار مٹی پانہ۔ براہوئی خلقی شاعری براہوئی ادب ٹی اسہ بنداؤ می او حیثیت اس تحک۔ ہندن خلقی شاعری نا پٹ وپول ان ننے داپاداری مس کہ وختا نا سوب ان خلقی شاعری ٹی گڑا اس ہندو لوز اوڑدہ مسونو ہرا کہ ایلو

زبان تا او۔ ولے براہوئی زبان نا لوز آتے ٹی او ار متنگ ان پد ہم ہمولوز بان نا لوز تینا توار تے بدل کریمہ تینا دروشم ے بدل کرینے۔ عربی زبان اسلام ان مست عرب تا جرتا سوب ان داڑے سر پند مننگا کہ۔ ہندن اسلام نا بنگ ان پدنا خلقی شاعری ٹی عقیدہ غا تارنگ و نظر بریک۔ ہمو رنگ آتے ٹی عربی لوز اک تینا توار مٹی نا سوب ان اینو اسکان اسہ جتاؤ دروشم سیٹی نن تون ساڑی او۔ ہندن فارسی حکومت و ترکی نا حکومت اٹ فارسی زبان دفتر تی زبان جوڑ کننگ اندا سوب اس کہ ہمو وختا کل ان زیات فارسی ہیل کننگ نا وخت نا ضرورت جوڑ مس۔ او نا اثرات اک ہم براہوئی خلقی شاعری آ لوز آتا وڑاٹ اینو اسکان ہم خنتنگ۔ ولے ہرا کہ فارسی نا لوز آ کو ہمولوز آتے توار بدل مریمہ لوز اسہ پوسکنو دروشم سیٹی نن تون ساڑی او۔ داکان بیدس دراوڑی، ہندی، پرتگالی، اردو، انگریزی زبان تا لوز اک ہم ننا خلقی شاعری ٹی نظر بریرہ۔ ولے اوفا توار مٹی نا سوب ان ہمولوز اک اسہ جتاؤ دروشم سیٹی ساڑی او۔

حوالہ نام کتاب آک

- براہوئی۔ ذ (2013)، ”دیر دیر کیوہ کنے دیر ایٹہ“، براہوئی اکیڈمی پاکستان
 صدف۔ ح (2007) کا پچر، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
 مینگل۔ ا (1992)، ”شوشنگ“، براہوئی اکیڈمی پاکستان
 مینگل۔ ا (2000)، ”منگلی“، براہوئی اکیڈمی پاکستان
 مینگل۔ ا (2005)، ”دھیشلو“، براہوئی اکیڈمی پاکستان
 مینگل۔ ا (1991)، ”دلیلی مور“، براہوئی اکیڈمی پاکستان